

LOSSE GEGEVENS OVER HET

A L A S L A N D . -

PERPUSTAKAAN MUSEUM
PUSAT

XXI -

3780.

pp 285-420

Alas

RN

Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch
Genootschap van Kunsten en Wetenschappen
(Deel LXII, aflevering 1)

WELTEVREDEN
ALBRECHT & Co.
1923

2

XXI 3780

Losse gegevens over het Alasland.

Naar aanleiding van binnengekomen klachten werden van Bestuurswege in het Alasland (Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden) aan verschillende personen verhooren afgenomen, waarvan aantekening werd gehouden. De in 't Maleisch opgestelde processen-verbaal bevatten verspreide gegevens over 't adatrecht die van elders onbekend zijn. Daar zij met een geheel ander doel zijn opgesteld en 't onderzoek in andere richting geleid werd, waren de hier bedoelde gegevens er niet gaaf in te vinden, maar zijn zij uit verschillende aanwijzingen zoo goed mogelijk geconstrueerd. 't Spreekt verder van zelf, dat de verschillende partijen onder de klagers elk hun eigen voorstelling van zaken geven. Dit alles maakt dat 't hier meegedeelde noch op volledigheid noch op onvoorwaardelijke betrouwbaarheid aanspraak mag maken. 't Zou echter jammer zijn deze gegevens in de archieven te laten slapen omdat er van 't Alasland nog slechts zeer weinig bekend is. De eenige bronnen zijn 't boek van Kempees ¹⁾ en een nota-Van Daalen die vrijwel alleen een korte opsomming geeft van de staatkundige indeeling. ²⁾

Inlandsche woorden zijn overgenomen zooals ze in den Maleischen tekst voorkomen.

De *Inlandsche staatkundige indeeling* komt in groote trekken overeen met die in 't Gajö-land ³⁾, zij berust op 't stamverband. 't Volk is verdeeld in geslachten (*soekoe*) aan welker hoofd een *pénghoeloe* of *radja* staat. De leden van een geslacht wonen niet altijd allemaal bijeen, zij verspreiden zich ook wel over andere kampoengs zoodat in één kampoeng verschillende geslachten vertegenwoordigd kunnen zijn, elk gehorzend aan een eigen hoofd ter plaatse of elders. Een *pénghoeloe soekoe* heeft *wakils* die hem bijstaan.

1) Kempees — De tocht van overste van Daalen door de Gajö-Alas- en Bataklanden. hfdst IX.
 2) Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 2e serie dl. XXIV, p. 204 v. v.
 3) Snouck Hurgronje. Het Gajö-land, passim.

't Atjehsche vorstenbestuur heeft twee *kédjoer* aangesteld (in 't Gajó-land dat veel uitgestreker is) sers, die zelf hoofden van geslacht zijnde met gezag be- werden elk over een deel der geslachten des lands. Deze geslachten werden in elk *kédjoer*nschap in vier groepen verdeeld en in elke groep een der *pénghoeloe*'s soekoe tot de waardigheid van *pénghoeloe* si 'mpat of *radja* si 'mpat verheven. Dit woord beteekent vierman (nen) en wordt zoowel van 't viertal gezamenlijk als van één hunner gebezigd. De *pénghoeloe*'s si 'mpat kregen weer gezag, ieder over één groep met dien verstaande dat elk *kédjoer*ën eenige geslachten rechtstreeks onder zich had die dus niet onder een *pénghoeloe* si 'mpat ressorteerden.

In de stukken wordt ook nog de benaming *pénghoeloe kampoeng* gebruikt, naar 't schijnt onderscheiden van *pénghoeloe soekoe*. Een *pénghoeloe soekoe* van een *kampoeng* die door één geslacht bewoond wordt, zou *pénghoeloe kampoeng* genoemd kunnen worden. Dit schijnt echter niet de bedoeling te zijn daar bv. sprake is van een *pénghoeloe kampoeng Lawé Koukír* wonende in *kampoeng 'Ngkran*.

De menschen die, voor zoover bij hen bekend, van eenzelfden stamvader afstammen, vormen een familie. Zij noemen zich elkaars *kaem*, zijn leden van een zelfde *kaem*. Iemand's verwanten heeten zijn *waris*, de *waris* bij uitnemendheid is 't hoofd der familie als hoedanig altijd een man optreedt, in de eerste plaats de vader, verder de oudste broer enz., soms een zeer verre verwant (bv. achterneef, gemeenschappelijke overgrootvader — *koesoe*) wat hierdoor verklaard wordt, dat tijdens de expeditie naar 't Alasland (1904) een groot deel der mannelijke bevolking gesneuveld is.

Wat de *erfelijkheid van ambten* betreft, blijkt alleen dat die ten aanzien van den *kédjoer*ën in acht genomen wordt, er is momenteel één *kédjoer*ën die waarnemend is voor den minderjarigen zoon van een verbannen *kédjoer*ën. Er komen jeugdige, *gewezen pénghoeloe*'s si 'mpat voor.

't *Huwelijk* is een familiezaak, er gaat een verloving aan vooraf. De familie van den jonkman wendt zich in den persoon van zijn *waris* tot de familie van 't meisje. Hebben deze besprekingen een bevredigend verloop, dan wordt de zaak aan den *kédjoer*ën voorgelegd (*bérhoekoem*) en hem gevraagd of hij met de plannen instemt. De *kédjoer*ën weigert zijn toestemming naar welgevallen; keurt hij de plannen goed, dan bepaalt hij tevens 't bedrag der verschillende volgens de adat noodzakelijke betalingen door de familie van den jonkman aan die van 't meisje te doen. Zij zijn in hoofdzaak: *oewang pinang*, *oewang dapeu* en *oewang oepah*.

De *oewang pinang* of *panpinang* is een vast bedrag van f 6.— Neemt de familie van 't meisje de *oewang pinang* aan, dan is dat 't teken dat de verloving tot stand is gekomen. 't Meisje blijft ook na de verloving vrij van 't huwelijk af te zien, alsdan wordt de *oewang pinang* teruggezonden. Gedurende de verloving wordt de toezending soms een of tweemaal herhaald, dit vormt voor 't meisje geen beletsel de verloving toch nog te verbreken.

't Overbrengen van de *oewang pinang* geschiedt met eenigen omhaal. De familie van den man stelt 't geld ter hand aan een paar personen die 't als afgezanten naar den *kédjoerôn* brengen, deze neemt 't geld in ontvangst en laat 't vervolgens door zijn menschen naar 't huis van de familie van 't meisje brengen. De familie behoudt 't geschenk niet geheel voor zich maar deelt 't met *pénghoeloe* si 'mpat, *pénghoeloe* kampoeng en *kédjoerôn*. Bij verbreking der verloving gaat de *oewang pinang* ónzelfden ceremonieelen weg terug.

De *oewang dapeu* of — *dapeu* is de huwelijksgift, zij wordt in de stukken ook *djinamoe* genoemd. Is dit een inheemsche benaming (men bedenke dat 't onderzoek van uit Koeta Radja werd ingesteld), dan zou 't wijzen op een ouden toestand toen de man bij de familie der vrouw ging inwonen. *Dapeu* is een verbastering

van Arab. *daf* (داف) *oewang dapeu* dus de som die men betaalt. 't Is een vast bedrag van f 40.— dat aan 't meisje zelf ten goede komt (eens wordt gezegd, ook aan haar familie) na aftrek van f 10.— dat onder *kédjoerôn*, *pénghoeloe* si 'mpat, *pénghoeloe* soekoe, den huwelijksluiters en beide getuigen bij 't huwelijk verdeeld wordt.

De *oewang oepah* (of *oewang soesoc*) is de koopsom 'aan de familie van 't meisje door de familie van den a.s. man te voldoen. Dit bedrag is wisselend (f 20 — f 80). 't Schijnt dat de familie dit geld (altijd of soms?) aan 't meisje afstaat. De familie blijft echter aansprakelijk voor de terugbetaling in de gevallen dat de adat die voorschrijft. Behalve in geld wordt de *oepah* ook in goederen en vee (kartouwen) opgebracht.

Deze zijn de drie belangrijke heffingen die in de stukken telkens voorkomen, zoowel bij eerste als later huwelijk. Verder wordt nog genoemd *nidaj*, bestaande uit eten of een vast bedrag ad f 2.— voor de familie van 't meisje.

Er kan tusschen de verloving en 't huwelijk een geruime tijd verlopen. Alle betalingen moeten zijn voldaan vóór 't huwelijk gesloten kan worden. Hiervoor is opnieuw de toestemming van den *kédjoerôn* noodig en de overbrenging der geschenken geschiedt op dezelfde wijze als boven bij de *oewang pinang* werd beschreven

weder door zijn tusschenkomst. Behalve dit alles geeft de jonkman aan zijn meisje nog kleine geschenken o.a. kledingstukken, ook deze gaan terug als de verloving verbroken wordt.

Een kédjoerón, zijn dochter uithuwelijkende, geeft haar een *kasoe* (bultzak) mee, is dit eenvoudig een teeken van welgesteldheid of een prerogatief?

Een bizondere manier om naar de hand van een meisje te dingen is de volgende:

De vader die zijn zoon met zeker meisje verloofd wil zien, begeeft zich 's nachts van nog iemand vergezeld naar 't huis van de familie van 't meisje en stelt zich onder 't huis op, waarschijnlijk met de bedoeling door den vloer heen met 't meisje een gesprek te voeren (*main kolong*). De vader van 't meisje brengt de nachtelijke rustverstoorders naar den kédjoerón (di *adoekén*) die uitspraak doet en bepaalt dat de pinang-methode gevolgd moet worden en verschuldigd is: aan *oewang pinang* f 6.—, dus 't gewone bedrag, aan *oewang oepah* f 50.—, één *kérandam* (kalkpotje met deksel, Gajösch-Nederl. woordenboek s.v. *krandam* of *kröndöm*) ter waarde van f 1.—, 1 *sélapah* (doos) van f 1.—, 1 rijkdaalder en één *kampil* (matten zak, Gajösch-Nederl. woordenboek s.v. *kampil*) *ijas* (?) ter waarde van f 2.—. *Oewang dapeu* wordt niet vermeld.

Als huwelijksluiter treedt de *imam* of *chatib* op, de laatste is ondergeschikt aan den eerste.

Veelwijverij komt voor, doch schijnt tot enkele meer aanzienlijken beperkt te zijn; de mede-echtgenooten wonen in 't zelfde huis.

't Huwelijk kan zoewel op verlangen van den man als van de vrouw ontbonden worden. De echtscheiding heeft dan plaats middels verstooting. Gaat 't initiatief van den man uit, dan verstoot hij zijn echtgenoot vóór den imam of chatib en twee getuigen en betaalt daarvoor f 4.— (vast bedrag) dat *oewang pasah* (!) wordt genoemd. De som wordt onder imam (chatib), getuigen, kédjoerón, pènghoeloe si 'mpat en pènghoeloe soekoe verdeeld.

De echtscheiding kan niet plaats hebben zonder de voorafgaande toestemming van den kédjoerón.

Wil de vrouw haar huwelijk ontbonden zien, dan neemt zij de zg. gekochte *talák* te baat. Zij wendt zich tot den kédjoerón en maakt deze geen bezwaar, dan heeft de man verder geen tegenwerpingen te maken en is hij verplicht in de verstooting toe te stemmen. Voor deze gekochte *talák* bestaat 't dubbele tarief van zoeven, nl. f 8.—, door de vrouw te betalen en op dezelfde wijze als boven verdeeld, de naam is weer *oewang pasah*.

Maar bovendien moeten zij en haar familie den man de huwelijkskosten terug betalen waartoe behalve oewang pinang, oewang dapeu en oewang oepah ook uitgaven voor maaltijden, feestelijkheden, kleeding enz. behooren. De vrouw kan echter aanspraak maken op *oewang salin* ad f 4.— (niet nader toegelicht).

De zaak wordt anders als de man zijn echtelijke verplichtingen niet nakomt en de vrouw deswege een beroep doet op den kédjoerön als rechter. Dan kan zij verzoeken haar man te vermanen. Vermeld wordt o.a. 't geval dat de man uit luiheid de sawah zijner vrouw niet wil bewerken, dat hij haar geslagen heeft enz. Beklaagt zij zich dat haar man haar geen levensonderhoud heeft gegeven of zijn maritale plichten niet vervult, dan luidt de beslissing van den kédjoerön onveranderlijk dat de man 't achterstallige levensonderhoud moet verstreken, waarvan 't bedrag wordt vastgesteld of wanneer hij daartoe niet bereid is, zijn vrouw moet verstooten. In 't laatste geval behoeft de vrouw de verschillende huwelijks-gaven niet terug te betalen, althans bij één kédjoerön. Bij de andere heeft éénmaal verrekening plaats, per saldo had de vrouw toen nog wat terug te betalen aan den man.

De kédjoerön spreekt recht in familiezaken, hij laat zich daarbij bijstaan door zijn *kali* (geestelijk adviseur). Elke kédjoerön heeft zijn eigen kali, soms neemt hij pas een beslissing na ook den kali van 't andere kédjoerön'schap geconsulteerd te hebben.

De iddah duurt 3 maanden 10 dagen.

Zooeven werd medegedeeld dat indien de verstooting op verlangen der vrouw plaats heeft zonder bepaalde reden, de door den man gemaakte huwelijkskosten moeten worden terugbetaald en haar familie mede aansprakelijk is. Hierbij doet zich nu de merkwaardigheid voor, dat wanneer de familie zich niet in staat verklaart de kosten terug te betalen, zij voor den rechter, dus den kédjoerön, *verbreking van bloedverwantschap* kan vragen (*pēsirangan* — uiteengang, scheiding, *dipēsirang*, van de familie gezegd, verg. Gajösch-Nederl. woordenboek s.v. *sirang*). 't Gevolg is, dat alle aansprakelijkheid ophoudt. De verbreking wordt tegen betaling van een boete (i.c. f 16.—) verkregen. De man die in de plaats der familie treedt (i.c. de kédjoerön), gedraagt zich geheel als de waris van de vrouw: hij voldoet alle schulden aan den echtgenoot, verleent de vrouw huisvesting en huwelijkt haar na verloop van tijd uit, neemt de gebruikelijke betalingen in ontvangst en laat den nieuwen echtgenoot ook nog alle kosten vergoeden die hij (kédjoerön) in stede van haar familie aan den gewezen man heeft terugbetaald.

De vrouw van wie hier sprake is, had toen zij van haar eersten man wilde scheiden, haar toevlucht gezocht in 't huis van den kédjoerôn. 't Komt herhaaldelijk voor dat vrouwen die tot echtscheiding willen geraken alleen omdat zij den huwelijksband moede zijn (tida soeka), haar toevlucht nemen ten huize van den kédjoerôn. Eenmaal daar zijn zij onschendbaar. Zij worden niet opgesloten gehouden, verrichten huiselijke bezigheden en werken zelfs op de sawah van den kédjoerôn, blijkbaar zonder dat iemand haar durft lastig te vallen. Voor den man zit er dan niets anders op dan in de verstooting toe te stemmen. Eens wordt vermeld dat de man onwillig bleef den talâk te geven en toen wegens ongehoorzaamheid aan de adat voor 7 dagen de gevangenis inging. 't Is duidelijk dat de positie der vrouw in 't huwelijk door deze adat wordt versterkt.

Iets dergelijks doet zich voor bij *schaking*. De jonge man brengt 't meisje zijner keuze in de woning van den kédjoerôn waar zij veilig is. De kédjoerôn roept nu de wederzijdsche familie op en stelt na 't noodige over en weer praten de bedragen vast die de familie van den jonkman aan die van 't meisje zal hebben te betalen; als dat geschied is, wordt 't huwelijk voltrokken. Deze betalingen wijken in zoover van de bij een gewoon huwelijk verschuldigde betalingen af, dat in de plaats van de oewang oepah een geldsom treedt op eisch van de familie van 't meisje vastgesteld (i.e. f 50). Oewang pinang en oewang dapeu zijn 't gewone bedrag (f 6.— en f 40). Van midaj is geen sprake.

Pandelingschap komt voor. De kédjoerôn had voor een jonkman de huwelijkskosten betaald met gevolg dat het jonge paar in zijn woning werd opgenomen. Zij genoten voeding, kleeding en onderdak, doch moesten huiselijke diensten verrichten. Deze toestand duurde reeds drie jaren, de schuld scheen even groot te blijven.

't Alasland is één groote sawah vallei, er is overvloed van padi. Alleen op sawahs worden rechten uitgeoefend, deze worden verhuurd, verkocht en vererven van geslacht op geslacht. Ook vrouwen bezitten sawahs. Zij worden gerekend bij *djaloer* (in 't Maleisch beteekent *djaloer* vore). Aan niet-sawahgrond wordt naar 't schijnt geen waarde toegekend; alleen op de daarop staande boomen als klapperboomen, bamboestoelen maakt men aanspraak, deze vererven ook. Ook komt reserveering van vischwater in een rivier voor.

De voornaamste rijkdom buiten sawahs is vee, bepaaldelijk karkouwen. Deze worden verkocht kontant, half kontant half op afbetaling, of heelemaal op afbetaling. Deelwinning is bekend, 't eerste kalf is voor den verzorger, 't tweede voor den eigenaar, enz.

Sieraden zijn ook erfstukken.

Wanneer iemand sterft, minderjarige kinderep nalatende, neemt de waris de schulden van den overledene over maar acht zich dan ook gerechtigd zooveel van den boedel af te nemen als noodig is om ze te voldoen. De boedel van 3 minderjarige kinderen zonder waris, werd door den kédjoerön in bewaring genomen, toen de oudste volwassen werd, vroeg hij zijn aandeel en kreeg dat.

In 't huwelijk bestaat scheiding van goederen, elk echtgenoot behoudt wat hij ten huwelijk aanbracht en neemt dat bij echtscheiding weer mee. De samengewonnen goederen worden verdeeld in gelijke deelen doch een verdeeling in de verhouding 2 : 1 komt ook voor.

Ten slotte verdient nog de volgende zaak vermelding:

Een karbouw loopt onbewaakt rond en trapt een klein kind dood. De vader (familie van den eigenaar) eischt schadevergoeding. De kédjoerön wijst den eisch toe en bepaalt 't bedrag der schadeloosstelling op f 120.— dat door den eigenaar van den karbouw wordt voldaan. De kédjoerön bepaalt tevens dat deze schadevergoeding voor de helft toekomt aan den vader van 't gedode kind (eischer), de andere helft noemt hij *oewang dijat* en houdt hij aan; deze dijat dient tot *pënaawar nêgri*, dus afkoeling, om booze invloeden te bezweren, o.a. moeten er de kosten van een door den kédjoerön te houden kandoeri van betaald worden.

Januari 1922.

R. KERN.

